

סיכום משוב נבחנים לבחינת הכניסה הפסיכומטרית למוסדות להשכלה גבוהה, לשנת 2016

נועם קשת, רחל יגל, כרמל אורן

תמצית

שאלון המשוב נועד לסייע למרכז הארצי לבחינות ולהערכה (מאל"ו) להבין סוגיות הקשורות לבחינת הכניסה הפסיכומטרית להשכלה הגבוהה (להלן "הבחינה") ולאוכלוסיית הנבחנים בה. לשאלון כמה גרסאות, והוא מתורגם לכל השפות שהבחינה מועברת בהן: עברית, ערבית, אנגלית ועברית (בנוסח המשולב), רוסית, צרפתית וספרדית. כמה מהשאלות זהות בכל גרסאות השאלון, וכמה מהן ייחודיות לגרסה אחת או יותר.

השאלות בשאלון, שדוח זה מתבסס על התשובות להן, נוגעות למשתנים שלהלן: תנאי הבחינה, הכנה לבחינה, העדפות לגבי מטלת הכתיבה, שביעות רצון ממדור פניות הציבור, שליטה בשפה, עידוד הורים להצטיינות ולהצלחה אקדמית, ותק בארץ ומקום לידה.

מדגם המשתתפים

בשנת 2016 נבחנו בבחינה 68,026 נבחנים בחמישה מועדי בחינה. 65,679 מהם נבחנו בתנאים רגילים וקיבלו שאלון משוב סטנדרטי (להלן, "משוב"). 42,742 נבחנים השיבו על המשוב (65%), ו-34,551 (81%) מהם הזדהו, והזדהותם אומתה בעזרת טופס ההרשמה לבחינה. שיעור המשיבים למשוב בקרב הנבחנים בערבית הוא הנמוך ביותר (42%), ואילו בקרב הנבחנים בספרדית הוא הגבוה ביותר (98%). ממוצע ציוני הבחינה בקרב הנבחנים בעברית המזוהים עמד על 571. בקרב הנבחנים בשפות אחרות עמדו ממוצעי הציונים של הנבחנים המזוהים על הערכים שלהלן: בערבית – 467, ברוסית – 500, בנוסח המשולב – 583, בספרדית – 475 ובצרפתית – 536.

תנאי הבחינה

בתחום תנאי הבחינה נמצא כי בממוצע תנאי הישיבה קיבלו את הדירוג הנמוך ביותר, ואילו תנאים הקשורים להתנהגות הבוחנים (שקט בין הבוחנים, שקט באולם והתמצאות בהוראות) קיבלו דירוג גבוה יותר. לא נמצאו קשרים של ממש בין ציוני הבחינה לבין דירוג תנאי הבחינה הפיזיים והתנהגות הבוחנים. לא נמצאו הבדלים ניכרים בין מועדי הבחינה בדירוג תנאי הבחינה הפיזיים ותנאי הבחינה הנוגעים להתנהגות הבוחנים. הנבחנים העניקו דירוג גבוה לתנאי הבחינה הפיזיים, למעט תנאי הישיבה, בכל מועדי הבחינה. התנהגות הבוחנים (שקט בין הבוחנים, שקט באולם והתמצאות בהוראות) דורגה גבוה מאוד בכל מועדי הבחינה.

הכנה לבחינה

בתחום ההכנה לבחינה נצפתה שביעות רצון רבה בקרב הנבחנים מכל אחד מאמצעי ההכנה. שביעות הרצון הרבה ביותר הייתה מקורס הכנה, ואחריה, בסדר יורד, באו נתוני שביעות הרצון מהבחינה הממוחשבת להתנסות עצמית, מספך הכנה, מחוברת ההסבר ומאוגדן הבחינות. ממוצע ציוני הבחינה של נבחנים המשתמשים בקורס הכנה היה הגבוה ביותר. אחריו, בסדר יורד, באו ציוני הבחינה של נבחנים שלא התכוננו לבחינה כלל, בספר הכנה, בתוכנת מחשב, בחוברת ההסבר ובאוגדן הבחינות.

נראה שאין קשר של ממש בין המצב הכלכלי לשיטת ההכנה (להוציא אפקט קטן בקרב הנבחנים ברוסית). ממצא זה מנוגד לטענה כי קורס הכנה מפלה לרעה חסרי אמצעים. בדומה לכך, הנתונים אינם תומכים בטענה שהשתתפות בקורס הכנה היא נחלת הקבוצות החזקות יותר (כלכלית והשכלתית): בכל שפות הבחינה רמת השכלת האם היא הגבוהה ביותר בקרב נבחנים שהתכוננו לבחינה בדרך שאינה קורס הכנה, אחריה – בקרב נבחנים שהתכוננו לבחינה בקורס הכנה, ולבסוף – בקרב נבחנים שלא התכוננו לבחינה כלל. רוב הנבחנים שהתכוננו לבחינה בקורס הכנה או בדרך אחרת הם נשים, ורוב הנבחנים שלא התכוננו לבחינה כלל הם גברים.

כמחצית מהנבחנים בוחרים בקורס הכנה רגיל, ואילו השאר בוחרים באחד מהסוגים שלהלן של קורסי הכנה, בסדר יורד: קורס מוזל בתיכון, קורס מוזל בצבא, קורס מצטיינים, קורס במכינה, שיעורים פרטיים, קורס מותאם ללקויות וקורס מותאם למגזר החרדי. כמחצית מהנבחנים בעברית, בערבית וברוסית בוחרים בקורס הכנה רגיל. בקרב הנבחנים בעברית המחצית האחרת בוחרת באחד מהסוגים שלהלן של קורסי הכנה, בסדר יורד: קורס מוזל בתיכון, קורס מוזל בצבא, שיעורים פרטיים, קורס מצטיינים, קורס במכינה, קורס מותאם ללקויות וקורס מותאם למגזר החרדי. בקרב הנבחנים בערבית המחצית האחרת בוחרת באחד מהסוגים שלהלן של קורסי הכנה, בסדר יורד: קורס מצטיינים, קורס במכינה, שיעורים פרטיים, קורס מותאם ללקויות וקורס מוזל בצבא. בקרב הנבחנים ברוסית המחצית האחרת בוחרת באחד מהסוגים שלהלן של קורסי הכנה, בסדר יורד: קורס במכינה, קורס מוזל בצבא, קורס מוזל בתיכון, שיעורים פרטיים, קורס מצטיינים וקורס מותאם ללקויות.

העלות השכיחה ביותר של קורס ההכנה היא בין 2,000 ₪ ל-5,000 ₪. בקרב נבחנים בשפה העברית והערבית המממנים השכיחים ביותר הם הורים או קרובי משפחה אחרים, ואילו בקרב נבחנים בשפה הרוסית מימון עצמי הוא השכיח ביותר. היקף השעות השכיח בקורס הכנה בכל השפות הוא 101–200 שעות. משך ההכנה השכיח בכל השפות הוא בין חודשיים לשלושה חודשים. משך ההכנה היומי השכיח בכל השפות הוא בין שלוש לשמונה שעות. המספר השכיח של סימולציות מלאות שתרגלו הנבחנים בעברית הוא שש עד עשר, ובערבית וברוסית – שתיים עד חמש. הנבחנים דיווחו על הכנת חלק גדול משיעורי הבית בתחומים הכמותי, המילולי, אנגלית

וכתיבה. ממוצע הכנת שיעורי הבית היה הגבוה ביותר בתחום הכמותי, ואחריו, בסדר יורד, באו התחומים המילולי, אנגלית וכתיבה. גם הנוכחות בשיעורים פרונטליים הייתה רבה, ובממוצע היא הייתה גבוהה ממידת ההשקעה בהכנת שיעורי הבית בכל התחומים.

העדפות במטלת הכתיבה

מרבית הנבחרים (63%) מעדיפים להשתמש בעפרון לכתיבת מטלת הכתיבה. 14.6% מהנבחרים היו מעדיפים להשתמש בעט, ול-22.6% אין העדפה בנוגע לכלי הכתיבה.

שביעות רצון ממדור פניות הציבור

את שביעות הרצון הנמוכה ביותר ממדור פניות הציבור (כ-35% מתחת לבינונית) הביעו הנבחרים בעברית. שביעות הרצון הגבוהה ביותר הייתה בקרב הנבחרים בצרפתית, ואחריה, בסדר יורד, באו רמות שביעות הרצון בקרב הנבחרים בספרדית, ברוסית, בנוסח המשולב, בערבית ובעברית. לא נמצאו מתאמים בין רמת שביעות הרצון ממדור פניות הציבור לבין ציוני הבחינה בקרב הנבחרים, לא באופן כללי ולא בכל אחת משפות הבחינה.

שליטה בשפה

השפה שהנבחרים **בעברית** שולטים בה במידה הרבה ביותר (92.9%) היא כמובן עברית. 4.08% מהנבחרים בעברית ציינו שהם שולטים באנגלית במידה הרבה ביותר, 1.48% – ברוסית ו-0.58% – בערבית. פחות מ-1% מהנבחרים ציינו שהם שולטים בשפות אחרות במידה הרבה ביותר. בכל שפות הבחינה, למעט בספרדית, היו ממוצעי הציון בתחום המילולי בשאלות הסגורות גבוהים מממוצעי הציון במטלת הכתיבה.

העדפות שפה של הנבחרים בשפה הערבית

87% מהנבחרים בשפה הערבית ציינו שעברית היא השפה הראשית שבה למדו בבית הספר התיכון, 69% – שהיא השפה שירצו שילדיהם ילמדו בה בבית הספר, ו-56% – שהיא שפת העיתונים ואתרי האינטרנט שהוריהם קוראים ושהם עצמם (55%) קוראים. רובם הגדול של שאר הנבחרים ציינו שעברית היא שפתם הראשית. ציונם הממוצע של נבחרים שציינו שעברית היא השפה הראשית שבה למדו בבית הספר התיכון היה גבוה במעט (ב-4 נקודות) מזה של הנבחרים האחרים. ציונם הממוצע של נבחרים שציינו שהם מעדיפים שילדיהם ילמדו בבית הספר בערבית או באנגלית, וכן של אלה שלא גילו העדפה לשפה, היה גבוה (ב-25 עד 50 נקודות) מזה של המעדיפים עברית או שפות אחרות. ציונם הממוצע של נבחרים שציינו שהוריהם קוראים עיתונים ואתרי אינטרנט בשפה העברית היה גבוה (ב-34 נקודות) מזה של אלה ששפת הקריאה של הוריהם ערבית, וציונם הממוצע של נבחרים שציינו שהם עצמם קוראים עיתונים ואתרי אינטרנט באנגלית או בעברית היה גבוה (ב-11 נקודות וב-54 נקודות בהתאמה) מזה של קוראי הערבית.

רוב הנבחרים שציינו שעברית, ערבית או אנגלית היו השפות הראשיות בבית ספרם ובביתם היו נשים. רוב הנבחרים שציינו שצרפתית ושפה אחרת היו השפות הראשיות בבית ספרם היו גברים. רוב הנבחרים שציינו ששפה אחרת היא השפה הראשית שבה ירצו שילדיהם ילמדו בבית הספר ושבה כתובים העיתונים ואתרי האינטרנט שהוריהם קוראים היו גברים. רוב הנבחרים שציינו שצרפתית היא שפתם הראשית של העיתונים ואתרי האינטרנט שהם עצמם קוראים היו גברים.

עידוד מצד ההורים להצטיינות ולהצלחה אקדמית

בכל הנוגע לסוגי עידוד מצד ההורים דיווחו הנבחרים שבממוצע, רמת העידוד לרכישת השכלה גבוהה הייתה הגבוהה ביותר. אחריה, בסדר יורד, באו רמות החינוך להצטיינות בלימודים, המעורבות בלימודים בבית הספר, הבעת העמדה באשר לתחום הלימודים והשותפות בהכנה לבחינה. דפוס זה נשמר גם בחלוקה לשפות הבחינה בעברית, בערבית וברוסית.

מקום לידה וותק בארץ

מרבית הנבחרים בעברית נולדו בארץ (90.62%), מיעוטם עלו לפני יותר מעשור (8.17%) והשאר עלו בעשור האחרון. לעומת זאת, רק 1.87% מהנבחרים ברוסית נולדו בארץ; 11.76% מהם עלו בשנתיים שלפני הבחינה, 32.35% עלו בין שנתיים לחמש שנים לפני, 33.16% עלו בין חמש לעשר שנים לפני, ו-20.86% עלו יותר מעשור לפני. הציון הממוצע בבחינה בקרב נבחרים בשפה העברית שנולדו בארץ היה הגבוה ביותר. אחריהם, בסדר יורד, באו הציונים הממוצעים בבחינה של נבחרים שעלו לפני יותר מעשור, נבחרים שעלו בשנתיים שלפני הבחינה, נבחרים בעלי וותק של בין חמש לעשר שנים בארץ ונבחרים בעלי וותק של בין שנתיים לחמש שנים בארץ. גם הציון הממוצע בבחינה בקרב נבחרים ברוסית שנולדו בארץ גבוה יחסית, והוא עולה אף על זה של הנבחרים בעברית שנולדו בארץ.

מקום הלידה השכיח ביותר של נבחרים בשפה העברית הוא ישראל (91.2%). מקומות הלידה האחרים, בסדר שכיחות יורד, הם מזרח אירופה, ארה"ב וקנדה, מערב אירופה ומרכז, אסיה וצפון אפריקה, אמריקה הלטינית, אתיופיה, אוסטרליה ודרום אפריקה, ומקומות לידה אחרים. מקום הלידה השכיח ביותר בקרב נבחרים בשפה הרוסית היה מזרח אירופה (44.6%), אחריו, בסדר שכיחות יורד, היו מערב אירופה ומרכז (17.3%), אסיה וצפון אפריקה (6.85%) וישראל (1.8%).

הציון הממוצע בבחינה בעברית היה הגבוה ביותר בקרב נבחרים שנולדו בארה"ב ובקנדה. אחריהם, בסדר יורד, באו ציוניהם של נבחרים שנולדו באוסטרליה ובדרום אפריקה, בישראל, באמריקה הלטינית, במערב אירופה ובמרכז, במזרח אירופה, באסיה ובצפון אפריקה, באתיופיה, ובמקום לידה אחר שלא צוין. הציון הממוצע בבחינה ברוסית היה הגבוה ביותר בקרב נבחרים

שנולדו בישראל. אחריהם, בסדר יורד, באו ציוניהם של נבחרים שנולדו במזרח אירופה, באסיה ובצפון אפריקה, במערב אירופה ובמרכזה, ובמקום לידה אחר שלא צוין.

שפות זרות

מידת ההבנה של הוראות הבחינה בקרב הנבחרים בשפות זרות הייתה רבה בכל שפות הבחינה. מידת הבנת ההוראות הממוצעת של נבחרים ברוסית הייתה זהה לזו של נבחרים בנוסח המשולב וגבוהה במעט מזו של הנבחרים בספרדית ובצרפתית. הוותק בארץ לפני הבחינה בקרב נבחרים בנוסח המשולב, בספרדית ובצרפתית עמד על 3.7 שנים בממוצע. הוותק של הנבחרים בנוסח המשולב בארץ (6.1) היה גדול פי שניים בממוצע מזה של הנבחרים בספרדית (2.8) ובצרפתית (2). כשליש מהנבחרים בנוסח המשולב היו בארץ עשור ומעלה לפני הבחינה, וזאת לעומת כשלושה אחוזים בקרב הנבחרים בספרדית ובצרפתית. לא נמצא קשר בין הוותק בארץ לציונים הממוצעים בבחינה בקרב הנבחרים בנוסח המשולב, בספרדית ובצרפתית.

נוסח משולב

רוב הנבחרים בנוסח המשולב ציינו שהשפה שקל להם ביותר לקרוא בה ולכתוב בה היא אנגלית (72.63% ו-64.26% בהתאמה), ורק מיעוטם, בפער ניכר, ציינו את העברית (14.68% ו-24.69% בהתאמה). הנבחרים בנוסח המשולב דיווחו שבממוצע, רמת הקריאה שלהם באנגלית טובה מרמת הקריאה שלהם בעברית. שפת הקריאה שנבחרים אלו העדיפו בתחום המילולי הייתה אנגלית, ולאחריה עברית ואנגלית. רק אחוז קטן בחר בעברית. בתחום הכמותי הייתה שפת הקריאה המועדפת עברית, לאחריה אנגלית ולבסוף עברית ואנגלית. רוב הנבחרים בנוסח המשולב לא נעזרו בלקסיקון (מילון שהנבחרים רשאים לקבל בשפה שאינה אנגלית או עברית), הן בתחום המילולי (76.5%) והן בתחום הכמותי (90.2%). 40% מהנבחרים בנוסח המשולב שנעזרו בלקסיקון בחרו ברוסית כשפת הלקסיקון, 22% בחרו בגרמנית, 16.8% בפורטוגלית, 10.5% בהולנדית, 7.4% באיטלקית, 2.1% בהונגרית ו-1.1% באמהרית. מרבית הנבחרים בנוסח המשולב לא ענו על השאלה הנוגעת למידת התרומה של הלקסיקון להצלחה בבחינה הן בתחום המילולי והן בתחום הכמותי.